

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-004
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
(суроға 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, маҳаллаи Буни Ҳисорак,
бинои таълимии №8)

ТАҚРИЗИ

Муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессори кафедраи баҳисобгирии бухгалтерӣ ва аудити Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур – Шарифов Зариф Раҳмонович ба диссертатсияи Асомуддини Рамазони Каримзода дар мавзӯи “Такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ (дар маводи Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.10-Менечмент, маркетинг ва нархгузорӣ(менечмент) пешниҳод шудааст.

Мутобиқати диссертатсия ба ихтисос ва самти илм, ки аз рӯйи он диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст. Навоварӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ ба бандҳои зерини Шиносномаи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.10-Менечмент, маркетинг ва нархгузорӣ (менечмент) мутобиқат мекунад: 1. Коркарди муаммоҳои илми идоракунӣ ва методҳои маърифати он. Ақидаҳои назариявӣ нисбат ба табиат, моҳият ва инкишофи идоракунӣ. Самтҳои муосири коркардҳои назариявӣю методологӣ дар соҳаи идоракунӣ. Асосҳои мавзӯи ва байнифаннии идоракунӣ; 2. Моҳият, сохтор ва вижагиҳои фарқкунандаи низоми идоракунии оммавӣ, тамоюлҳои асосӣ ва самтҳои инкишофи он дар шароити кунунӣ. Принсипҳои ташкил, захираҳо ва раванди идоракунии оммавӣ; 5. Вижагиҳои коркард ва татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахшҳои иҷтимоӣёт ва иқтисодӣёт. Робитаҳои мустақим ва баракси сиёсати давлатӣ, механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи онҳо. Инкишофи шаклҳои ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ. Идоракунии моликияти давлатӣ; 8. Идоракунии низомҳои иқтисодӣ, принсипҳо, шаклҳо ва методҳои амалисозии он. Вобастагии идоракунӣ аз ҳислат ва ҳолати низоми иқтисодӣ. Идоракунии тағйирот дар низомҳои иқтисодӣ. Назария ва амалияи идоракунии сохторҳои ҳамгирӣ ва равандҳои ҳамгироии бизнес.

Мубрам будани мавзӯи диссертатсия. Бо мақсади истифодаи пурсамар ва оқилонаи захираҳои замин ва об, афзун намудани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, татбиқи ислоҳот дар соҳаи кишоварзӣ, вобаста ба

тағйирёбии иқлим ва гармшавии ҳаво, таназзули замиминҳои кишоварзӣ, зиёдшавии аҳолии кураи замин, гузариш ба тарзи нави муносибатҳои экологӣ-иқтисодӣ дар идоракунаии заминҳои соҳаи кишоварзӣ, истеъмоли маҳсулоти аз нигоҳи экологӣ тоза муҳиммияти хоса касб намуда, ҳалли мушкилотҳои ҷойдоштаи соҳа ва расидан ба ҳадафҳои рушди устувор мубрам арзёби мегардад. Бояд тазаккур дод, ки барои расидан ба ин ҳадафҳо соҳаи кишоварзӣ, ки яке аз бахши пешбарандаи иқтисодиёти Тоҷикистон ба шумор меравад, дар солҳои охир новобаста аз таъсири офатҳои табиӣ ва омилҳои бӯҳронӣ дар сатҳи зарурии устувор қарор дошта, ба ҳисоби миёна 18 — 21% маҷмӯи маҳсулоти дохилро таъмин менамояд. Бо вучуди ин то ҳол масъалаҳои муҳими такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, таъмини амнияти озукавории аҳоли, кам кардани сатҳи камбизоатӣ ва таъмини шуғли қорӣ, таҷдиди назар кардани сиёсати аграрӣ, номуайянии шаклҳои рушди минбаъдаи соҳаи кишоварзӣ, ки дар бахши иқтисодӣ мубрам арзёбӣ мегардад.

Воқеан таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тайи солҳои охир тамоюли пастшавии ҳолати экологии захираҳои замин ба назар расида, инчунин тамоюли пастшавии ҳосилнокии маҳсулотҳои кишоварзӣ ва таназзулёбии заминҳои кишоварзӣ, мушкилоти ҷиддии соҳавӣ дар ҳосилнокии пасти табиӣ заминҳои кишоварзӣ, сабабҳои асосии ба вазъи ғайриқаноатбахш расонидани ҳолати мелиоративии заминҳои обёришаванда ва ғайриоқилона истифода намудани захираҳои обу замин мебошад, ки мушкилотҳои зиёдеро ба миён овардааст. Ҳамасола масоҳати зиёди заминҳои кишоварзӣ, бинобар сабаби нодурусти истифоданамоӣ аз гардиши кишоварзӣ мебароянд. Инчунин, мушкилотҳои соҳаи иқтисодӣ бо муаммоҳои экологӣ дар самти истифодаи захираҳои замин, нигоҳ доштани агроландшафтҳо, бад шудани ҳолати экологии заминҳои кишоварзӣ, гарон будани арзиши нуриҳои органикӣ минералӣ, номукаммалии механизми хоҷагидорӣ дар соҳаи кишоварзӣ, ноустувории сиёсӣ дар ҷаҳон ва таҳримҳо нисбати якдигарии давлатҳо, боиси бӯҳрони молиявӣ гаштааст, ки дар натиҷа нархи маҳсулоти нафтӣ ва сӯзишворӣ, нуриҳои минералӣ ва органикӣ ба маротиб боло рафт, ки ин омилҳо ба бад шудани ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ, паст шудани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ замина гузошта истодааст. Ин ва дигар рақаму далелҳо аз мубрамият ва зарурияти мавзӯи тадқиқотии диссертант гувоҳӣ медиҳад. Мубрамият ва мавҷудияти мушкилоти зикршуда, зарурати ҳалли онҳо дар сатҳи назариявӣ ва амалӣ, аз интиҳоби мавзӯ, объект ва предмети таҳқиқотро

муайян карда, гузориши ҳадаф ва мақсадҳои диссертатсияро асоснок намудаанд.

Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои химоя пешниҳод мешаванд. Аз таҳқиқоти илмӣ бармеояд, ки ҳадафи таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои замин, тақмили механизмҳои он дар соҳаи кишоварзӣ дар шароити муосир маҳсуб меёбад. Барои ба ин ҳадаф расидан, унвонҷӯ вазифаҳои таҳқиқотро пешниҳод намудааст, ки ҳалли онҳо ба рӯйоварии навгонии илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ мусоидат намуданд. Ҳамин тариқ, ба натиҷаҳои асосии таҳқиқот, ки дорои унсурҳои навгонии илмӣ мебошанд, инҳо дохил мешаванд:

➤ ҷанбаҳои назариявии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои замин тақвият дода шуда, хусусиятҳои хоси он дар соҳаи кишоварзӣ муайян ва модели сохторӣ-мантиқии идоракунии заминҳои кишоварзӣ пешниҳод гардидааст, ки он манфиатҳои экологӣ-иқтисодии истифодабарандагони заминҳои кишоварзиро фарогир мебошад;

➤ дар раванди таҳқиқи таҷрибаи кишварҳои хориҷии дар соҳаи кишоварзӣ рушдкарда фишангҳо ва унсурҳои механизми идоракунии экологӣ-иқтисодӣ, аз ҷумла ҳавасмандгардонии маъмурӣ-иқтисодӣ, заминсозӣ, аудити экологӣ, инфрасохтори бозори замин, кадастраи замин, таъминоти молиявӣ баҳодихӣ ва натиҷагирӣ шудааст, ки ҷанбаҳои мусбӣ самараноки онҳо ҳамчун маҷмуи зерсохтор барои ноил шудан ба таносуби оқилонаи ҳифзи манфиатҳои экологӣ-иқтисодӣ дар идоракунии захираҳои замин барои дарёфти рушди устувори соҳаи кишоварзӣ ҷумхурӣ мусоидат менамояд;

➤ дар асоси таҳлили вазъи имрӯзаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар комплекси агросаноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мушкilotи ҷойдошта ва самтҳои он, сабабҳои паст шудани ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ, аз ғардиши кишоварзӣ берун мондани заминҳо, ба дигар мақсадҳо истифода бурдани онҳо, сабабҳои эрозияи хок, гурӯҳбандии заминҳои кишт муайян карда шуда, идоракунии экологӣ-иқтисодии заминҳои обёришаванда, раванди идоракунии номукаммали заминҳои обёришаванда, сабабҳои асосии бад шудани вазъи инфрасохтори соҳа ва ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ, аз қор мондани насосҳои пуриқтидори обёрии заминҳо ошқор ва маблағгузориҳои давлатию хусусӣ оид ба беҳсозии ҳолати мелиоративии заминҳои кишоварзӣ арзёбӣ карда шудааст;

➤ самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ муайян гардиданд, ки муҳимтарини онҳо ба инобатгирии омилҳои ба самаранокии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ таъсирбахш, пасткунии дараҷаи хавфҳои экологӣ ва ҷорисозии технологияи инноватсионӣ дар соҳаи мазкур маҳсуб меёбанд. Аз ҷумла, омилҳои ба самаранокии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ ва минтақаҳои он таъсирбахш бо ёрии модели *ALCCE*, арзёбиҳои иқтисодии ададҳо ва коэффитсенти *Алфа Кронбах* муайян ва ҳамзамон омилҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ, ки бо тағйирёбии ҳолати истифодаи заминҳои кишоварзӣ таъсири мусбат мерасонанд, бо истифода аз моделҳои математикии *ALCs* баҳисобгирӣ ва баҳодихӣ шудаанд;

➤ оид ба самтҳои кам кардани хавфҳои экологӣ дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ истифодаи комплекси механизмҳои экологӣ-иқтисодӣ бо назардошти дараҷаи осебпазирии кишоварзии муосир коркард карда шуданд, ҳамзамон ба самаранокии идоракунии захираҳои замин мусоидат менамояд. Инчунин, нақшаи сохтори функционалии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои замин коркард шудааст, ки он шомили манфиатҳои экологӣ-иқтисодии истифодабарандагони гуногуни заминҳои кишоварзӣ мебошад;

➤ оид ба такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ дар заминаи роҳандозии технологияи инноватсионӣ бо назардошти ҷанбаҳои экологии истифодаи захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ тавсияҳо коркард шуда, раванди идоракунии парвариши зироатҳои кишоварзӣ, технологияи истифодаи биопрепаратҳо бо нуриҳои минералӣ-органикӣ ва таъсири онҳо ба истифодаи заминҳои кишоварзӣ, бо усули *Varimax method*, дар асоси муодилаи регрессияи истифодаи меъёри нуриҳои органикӣ ва минералӣ муайян карда шудааст, ки ин ба корхонаҳои кишоварзӣ дар самти ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ шароити хуб фароҳам меоварад.

Дар диссертатсия натиҷаҳои зерини назариявӣ ва амалӣ ба даст оварда шудаанд, ки шомили нуктаҳои ба Ҷимоя пешниҳодшаванда мебошанд:

➤ тақвияти муқаррароти назариявӣю услубӣ оид ба идоракунии экологии истифодаи захираҳои табиӣ, аз ҷумла ҷанбаҳои экологӣ-иқтисодии идоракунӣ ва муҳимияти онҳо дар ҳифзи муҳити зист ва самаранок истифодабарии заминҳои кишоварзӣ;

➤ хусусиятҳои механизми идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ ва муайянкунии фишангу унсурҳои он бо назардошти принципҳои рушди устувор ва роҳҳои татбиқи онҳо;

➤ таҷрибаи мамлакатҳои хориҷии аз лиҳози кишоварзӣ пешрафта дар самти истифодаи экологии захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ ва идоракунии самараноки онҳо дар заминаи принципҳои рушди устувор;

➤ самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ бо мақсади ноил шудан ба ҳадафҳои рушди устувор;

➤ асосноккунии комплекси механизмҳои кам кардани хавфҳои экологӣ зимни идоракунии истифодаи заминҳои кишоварзӣ;

➤ тавсияҳо оид ба роҳандозии технологияи муосири дар истифода ва пешниҳоди модели инноватсионии идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираи заминҳои кишоварзӣ.

Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда. Асоснокии хулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия овардашуда ва сатҳи илмӣ онҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки муаллиф асарҳои бунёдии олимони иқтисодшиносони ватанию хориҷиро дар самтҳои назариявӣ ва методологии мавзӯи таҳқиқшаванда, идоракунии экологии истифодаи захираҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист, хусусиятҳои ташаккули истифодаи экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои замин, обёрии заминҳои кишоварзӣ ва мелиоратсияи он, ҷалби сармоягузорӣ ба чорабиниҳои мелиоративӣ, ҷорӣ намудани технологияи обёрикунӣ ва инноватсионӣ дар истифодаи экологӣ-иқтисодии захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ, мушкилоти идоракунии истифодаи экологӣ-иқтисодии захираҳои замин дар соҳаи кишоварзӣ, рушди босуботи истифодаи захираҳои заминро эҷодкорона истифода намудааст. Ҳамчунин, саҳеҳияти маълумотҳо ва коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот ва интишорот тасдиқ карда шудааст. Хулоса ва пешниҳодҳо бо таҳлили илмӣ натиҷаҳои назариявӣ ва таҷрибавӣ асоснок карда шудаанд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи он. Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот аз асосноккунии назариявӣ ва коркарди пешниҳодот барои рушд ва такмили механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ ҳамчун асосҳои услубӣ ва амалӣ хизмат карда метавонанд. Натиҷаҳо ва тавсияҳои пешниҳоднамудаи муаллиф имконият медиҳанд, ки донишҳои илмӣ оид ба такмили механизмҳои экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ мавриди таҳқиқ арзёбӣ

карда шаванд. Аҳаммияти амалии таҳқиқот дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои бадастомадаро корхонаҳои кишоварзии ҷумҳурӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, кишоварзони алоҳида, мақомотҳои дахлдори бахшҳои идоракунии заминҳо, ҳифзи захираҳои табиӣ ва экосистемаҳо метавонанд истифода намоянд.

Саҳми докталаб дар он зухур меёбад, ки марҳилаҳои иҷрои нақшаи таҳқиқоти илмӣ, аз ҷумла интиҳоби мавзӯ, асосноккунӣ, мақсад, вазифаҳо ва баррасии аҳамиятнокии онҳо бо иштироки бевоситаи унвонҷӯ таҳия карда шудаанд. Маъруза ва мақолаҳо дар конференсияҳои семинарҳои илмӣ, аз ҷумла Саноаткунони кишвар ва таъмини рушди босуботи иқтисодиёт (Душанбе, 2020), Управление человеческого капитала, изобретения и инновации как основа обеспечения экономического роста страны (Кулоб, 2021), Инструменты и механизмы формирования конкурентоспособности и устойчивости экономических систем (Краснодар, 2022) ва ғайра пешниҳод ва баррасӣ шудаанд. Ҳамчунин, муқаррароти алоҳидаи диссертатсияро метавон ҳамчун маводи ёрирасон барои муҳаққиқон, аспирантон, докторантон ва ҳамчун васоити таълимӣ барои донишҷӯён дар раванди омӯзиши фанҳои «Иқтисодиёти истифодабарии сарватҳои табиӣ», «Иқтисодиёти кишоварзӣ», «Рушди босуботи иқтисодиёт» истифода намуд.

Мазмуни кори диссертатсионӣ

Дар муқаддима муҳиммияти мавзӯи таҳқиқотӣ, сатҳи омӯзиш ва баҳогузори масъалаҳо, муайянкунии мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, навгониҳои илмӣ ва натиҷаҳои амалии бадастомада мухтасар инъикос ёфтаанд (С. 4-14).

Дар боби якуми диссертатсия «Асосҳои илмӣ-услубии идоракунии экологӣ-иқтисодии захираҳои заминҳои кишоварзӣ» мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст, (С. 15-64).

Дар зербоби 1.1. хусусиятҳои идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ мавриди баррасӣ қарор гирифта, мафҳуми моҳияти иқтисодии идоракунӣ, идоракунии равандҳои иҷтимоӣ-экологӣ- иқтисодӣ, идоракунии захираҳои табиӣ, вазифаи асосии идоракунии замин, идоракунии захираҳои замин аз нигоҳи олимон ва муҳаққиқони ватанию хориҷӣ таҳқиқ гардида, натиҷагирӣ карда шудааст. Аз ҷумла муаллиф қайд менамояд, ки айни замон сохтори идоракунии заминҳои кишоварзӣ дар ҷорҷӯбаи манфиатҳои истифодабарандагон замин, давлат ва истеъмолкунандагон қарор дошта, зарурати навсозӣ ва такмили мунтазами идоракуниро дар асоси тағйирёбии шароити иҷтимоӣ - иқтисодӣ - экологӣ ва хусусияти

истифодаи экологии заминро тақозо менамояд. Ҷамчунин, муаллиф таҳқиқ кардааст, ки шаклҳои идоракунии истифодаи захираҳои замин вобаста ба уфуқи идоракунии, миқёс ва давомнокии он ба се шакли идоракунии: идоракунии оперативӣ, тактикӣ ва стратегӣ ҷудо карда мешавад. Муаллиф дар заминаи таҳқиқу таҳлилҳои болозикр натиҷагирӣ намуда, механизми идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзиро гурӯҳбандӣ карда дар расми 1.1.1 ва модели механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзиро дар расми 1.1.2 пешниҳод кардааст, (С.15-31).

Дар зербоби 1.2 диссертант муҳимтарин хусусиятҳои хоси идоракунии экологӣ-иқтисодии захираҳои заминҳои кишоварзиро мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додааст. Диссертант дар ин маврид қайд мекунад, ки ҳангоми асоснок намудани масъалаҳои идоракунии экологӣ - иқтисодии заминҳои кишоварзӣ ва татбиқи комплекси чорабиниҳои мелиоративӣ дар онҳо, нигоҳ доштани агроэкосистемаҳо ҳамчун низоми ягонаи табиӣ бо ҳам алоқаманд (ҳок, об, биота), ба назар гирифта намешавад, ки он ба ҳолати имрӯзаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ ва ба принсипи рушди устувор таъсири худро мерасонад. Ҷамчунин, муаллиф дар расми 1.2.1. нақшаи сохторӣ ва функционалии механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзиро пешниҳод намудааст, ки он манфиатҳои экологӣ-иқтисодии истифодабарандагони гуногуни заминҳои кишоварзиро фаро мегирад, (С.32-49).

Муаллиф дар зербоби 1.3 таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ дар самти идоракунии экологӣ-иқтисодии захираҳои заминҳои кишоварзӣ ва имконоти истифодаи онҳоро дар кишоварзии ҷумҳурӣ мавриди таҳқиқ қарор додааст. Инчунин, муаллиф як қатор пешниҳодҳо намудааст, ки ба мақсад мувофиқ арзёбӣ мегарданд. Аз ҷумла ҷорӣ намудани технологияи инноватсионӣ, истифодаи воситаҳои биологӣ-техникӣ барои аз худ намудани заминҳои аз гардиши кишоварзӣ берунмонда, ҳифз ва аз ҷиҳати экологӣ истифодаи захираҳои замин, баланд бардоштани дараҷаи таҳассусии заминистифодабарандагон, такмил додани дониши онҳо, ҷорӣ намудани технологияи аз ҷиҳати илмӣ асоснокшуда дар кишти зироатҳои кишоварзӣ ба ҳисоб меравад. Дар ин замина диссертант қайд кардааст, ки механизмҳои идоракунии сохтори заминҳои кишоварзӣ вобаста ба истеҳсоли маҳсулоти ғалладонагӣ, аз ҷумла гандум, картошка, пиёз, шолӣ, ки маҳсулоти ниёзи аввалия ба ҳисоб мераванд, аз таҷрибаи мамлакатҳои хориҷ хубтар омӯхта, дар амалияи соҳаи кишоварзии мамлакат татбиқ намудан зарур мебошад. Татбиқи ин

механизмҳо дар минтақаҳо, ки истифодаи замин ба таври васеъ ба роҳ монда шудааст, мубрам ба ҳисоб меравад, (С.49-64)

Дар боби дуюми диссертатсия «Арзёбии вазъи экологӣ - иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ» мавриди баррасӣ қарор дода шудааст, (65-98).

Дар зербоби 2.1 таҳлили ҳосилнокии заминҳои кишоварзӣ ва истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, таҳлили вазъи киштзорҳои кишоварзӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ, даромаднокии кишоварзон аз истеҳсоли маҳсулотҳои кишоварзӣ, самаранокии идоракунии заминҳои кишоварзӣ гузаронида шуда, вазъи кунунии онҳо дар ҷумҳури дар кадом сатҳ аст муайян карда шудааст. Нуқтаҳои муҳими ин зербоб аз: Ҷадвали 2.1.1.- Динамикаи истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ ба ҳар сари аҳоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, кг/одам, Ҷадвали 2.1.2. - Динамикаи истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор га), Ҷадвали 2.1.3.-Масоҳати киштзорҳои кишоварзӣ дар қорхонаҳои кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор га), Ҷадвали 2.1.4. -Динамикаи истифодаи киштзорҳои кишоварзӣ дар минтақаҳои ҷумҳурӣ (ҳазор га), Ҷадвали 2.1.5. - Масоҳати заминҳои кишоварзӣ вобаста ба зироатҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор га), Ҷадвали 2.1.6. - Динамикаи ҳосилнокии заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (сентнер аз 1 гектар) иборат аст, (С. 65-78).

Дар зербоби 2.2. таҳлил ва баҳодиҳии экологӣ-иқтисодии истифодаи самараноки заминҳои обёришавандаи кишоварзӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифтаанд. Нуқтаҳои муҳими ин зербоб дар: Ҷадвали 2.2.1. - Сохтори истифодаи заминҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳаз. га), Ҷадвали 2.2.2.-Вазъияти мелиоративии заминҳои обёришавандии кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (га.), Ҷадвали 2.2.3. - Нишондод оиди тақсмоти заминҳои обёришаванда бо минералнокии обҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҳазор га), Ҷадвали 2.2.4.- Истифодаи об дар соҳаи иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон (млн. м³), Ҷадвал 2.2.5.-Масоҳати заминҳои, ки дар онҳо қорҳои мелиоративӣ гузаронида шудааст (дар соли 2021), Ҷадвали 2.2.6. - Кишти зироатҳои кишоварзӣ дар заминҳои обёришавандаи ноҳияи Данғара дар марҳила 3-юм баъд аз татбиқи лоиҳа, Расми 2.2.1.-Майдони заминҳои, ки бояд дар онҳо қорабиниҳои мелиоративӣ гузаронида шаванд (га), мавриди таҳилу натиҷагирӣ қарор гирифтааст, (79-98).

Дар боби сеюми диссертатсия «Самтҳои тақмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ» таҳқиқ шудаанд, (С. 92-151).

Дар зербоби 3.1. истифодаи комплекси механизмҳои кам кардани хавфи экологии истифодаи заминҳои кишоварзӣ асоснок карда шудааст. Дар робита ба ин, дар диссертатсия муаллиф як қатор мушикилотҳоро, ки садди роҳи гузариши истифодаи заминҳои кишоварзӣ ба принципҳои рушди устувор ва аз ҷиҳати экологӣ бехатар ҳосилнокии ками заминҳои кишоварзиро ба бор оварда, даромаднокии онҳоро паст менамояд ва боиси танҳо фаъолият кардан мегардад, инчунин, чорабиниҳои мелиоративӣ бинобар баланд будани фоизи қарзи бонкӣ газаронида намешавад, медонад. Бинобар ин, рушди босуботи идоракунии соҳаи кишоварзӣ ва самаранок истифода бурдани заминҳои кишоварзӣ ба дастгирии воқеии молиявӣ дар асоси ҳамкориҳои давлат бо бахши хусусӣ ва дар якҷоягӣ роҳандозии лоиҳаҳои сармоягузорию зарур мешуморад. Нуқтаҳои муҳими зербоб инҳоянд: Расми 3.1.1. - Хатарҳои экстерналии экологӣ дар раванди истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Ҷадвали 3.1.1. - Таснифи хавфҳои экологӣ дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Расми 3.1.2. - Нақшаи раванди поён бурдани хавфи экологӣ дар истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Ҷадвали 3.1.2.-Системаи механизмҳои ҷубронкунии навъи I вобаста ба таъмини бехатарии экологии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Ҷадвали 3.1.3. - Арзёбии самаранокии пардохтҳои ҷубронпулӣ аз ҳисоби бучети давлатӣ, Расми 3.1.3. - Системаи механизмҳои ҷубронии навъи II, (С. 99-114).

Дар зербоби 3.2. самтҳои рушди механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ мавриди барассӣ қарор гирифтааст. Диссертант дар Ҷадвали 3.2.1.-Динамикаи тағйироти намуди заминҳои кишоварзӣ дар марзи маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Расми 3.2.1.-Нақшаи сохтори танзими давлатии истифодабарии захираҳои замин дар КАС, Расми 3.2.2.-Моделҳои концептуалии тадқиқот, Расми 3.2.3.-Таъсири бевоситаи сабабу оқибатҳои тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Расми 3.2.4. Натиҷаи идоракунии бевоситаи таъсири тағйир додани истифодаи заминҳои кишоварзӣ тавассути сабабҳои он, Ҷадвали 3.2.2. -Шумораи ададҳо ва коэффитсиенти Алфа Кронбах аз ҳар яке аз сабабҳо ва таъсири тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Ҷадвали 3.2.3.- Матритсаи таносуби байни сабабҳо ва оқибатҳои тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Ҷадвали 3.2.4.-Меъёрҳои мувофиқи моделҳои сохтори сабабҳо ва оқибатҳои тағйирёбии истифодаи заминҳои кишоварзӣ, Расми 3.2.5.-Арзишҳои стандартии омилҳои марбут ба модели ALCSE, Ҷадвали 3.2.5.-Вазни қиёсии омилҳо ва меъёрҳои мувофиқат ё аҳаммияти онҳо дар бахши андозагирӣ, Ҷадвали 3.2.6.-Омилҳо, коэффитсиентҳои сохторӣ ва меъёрҳои мувофиқат ё аҳаммияти онҳо дар модели ALCs

муҳимияти зербобро мавриди барассӣ ва пешниҳод қарор додааст, (С.115-133).

Дар зербоби 3.3. ҷорисозии технологияи инноватсионӣ дар идоракунии истифодаи экологӣ-иқтисодии заминҳои кишоварзӣ мавриди барассӣ қарор гирифтааст. Аз ҷумла диссертант хулосаҳои худро бо истифода аз матритсаи коррелятсионӣ ва модели рушди инноватсионии истифодаи экологии заминҳои кишоварзӣ асоснок намудааст, ки бо истифода аз инҳо афзалиятҳои фаъолияти корхонаҳои кишоварзӣ дар самти баланд бардоштани ҳосилнокии зироатҳо, баланд бардоштани ҳосилнокии маҳсулоти кишоварзӣ аз ҷиҳати экологӣ тоза, шаклҳои экологии идоракунии равандҳои истеҳсолоти кишоварзӣ таъмин карда мешавад. Ҳамзамон, муҳимиятҳои дигари зербобро дар: Ҷадвали 3.3.1. - Андохтани нуриҳои минералӣ ба кишти зироатҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҷадвали 3.3.2. - Андохтани поруи органикӣ ба кишти зироатҳои кишоварзӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (ба 1 га/тонн), Ҷадвали 3.3.3. - Матритсаи коррелятсионии вобастагии байни нишондиҳандаҳо, Ҷадвали 3.3.4. - Арзишҳои хос ва ҷамъи дисперсияи компонентҳо, Ҷадвали 3.3.5. Омилҳои сарборӣ дар асоси компонентҳои асосӣ, Ҷадвали 3.3.6. Коррелятсия байни тағйирёбандаи вобаста ва компонентҳои асосӣ, Ҷадвали 3.3.7. - Вобастагии ҳосилнокии зироатҳои кишоварзӣ аз андохтани нуриҳои органикӣ ва минералӣ ба замин, Расми 3.3.2. - Таъсири мутақобилаи омилҳои таъсиррасонӣ дар раванди дарки инноватсияи экологӣ аз ҷониби истифодабарандагони замин, Расми 3.3.3. Алгоритми рушди инноватсионии истифодаи экологии заминҳои кишоварзӣ, хулоса ва натиҷагирӣ намудааст, (С.133-151).

Дар хулоса натиҷаҳои асосии таҳқиқоти илмии диссертант ҷамъбаст гардидаанд.

Ҳамин тариқ, диссертатсияи пешниҳошуда аз номгӯи ихтисораҳо, муқаддима, се боб, ҳашт зербоб, хулосаю пешниҳодҳо ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат аст, ки 166 сарчашмаро дар бар мегирад. Матни умумии диссертатсия 174 саҳифаро ташкил дода, дорои 15 расм ва 29 ҷадвал мебошад.

Диссертатсияи Асомуддини Рамазони Каримзода бо забони давлатӣ навишта шуда, хулоса ва натиҷаҳои таҳқиқот ҷавобгӯи талабот буда, мавқеи намоёни назариявӣ амалиро соҳиб мебошад. Диссертант ва рисолаи илмӣ зинаҳои гуногуни санҷишхоро муваффақона паси сар намудаанд.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷалаҳои тақризишавандаи илмӣ. Интишороти муаллиф нуқтаҳои асосӣ, навгониҳо, иқтибосҳои илмӣ ва хулосаву пешниҳодҳои дар диссертатсия дарҷгардидаро фарогир буда,

дар маҷмуъ аз рӯйи мавзуи диссертатсия 14 мақолаҳои илмии муаллиф, аз он ҷумла 7 мақола дар маҷаллаҳои (нашрияҳои) тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидаанд.

Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботҳои ҚОА. Диссертатсияи Асомуддини Рамазони Каримзода ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35 Тартиби додани дараҷаи илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №267, аз 30 июни соли 2021) (минбаъд-Тартиб) ҷавобгӯӣ мебошад. Муқаддима, мубрамии мавзуи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқоти мавзуи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо(лоихаҳо) ва мавзӯҳои илмӣ, мақсади таҳқиқот, вазифаҳои таҳқиқот, объекти таҳқиқот, мавзуи таҳқиқот, наwgониҳои илмии таҳқиқот, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, нуқтаҳои ба Ҳимоя пешниҳодшаванда, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии доwtалаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, интишорот аз рӯйи мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия тибқи муқаррароти Дастурамал оид ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия ва автореферати диссертатсия (қарори Раёсати Комиссия аз 31 марти соли 2022, №3) таҳия гардида, ба таври мукамал моҳияти диссертатсияро дар бар гирифтаанд.

Дар баробари ҷанбаҳои мусбӣ дар диссертатсия баъзе камбудихо низ ба назар мерасанд, ки ба инобат гирифтани онҳо барои таҳқиқотҳои ояндаи диссертант самаранок арзёбӣ мегарданд:

1. Дар саҳифаи 6-и диссертатсия дар қисми ҳолати омӯзиши масъала ному насаби олимони зиёд оварда шудааст, беҳтар мебуд, ки номгӯи корҳои илмии онҳо дар рӯйхати адабиётҳо оварда мешуд.

2. Беҳтар мебуд, ки номи боби 2-юм калимаи “идоракунӣ” дохил карда шуда, “Арзёбии вазъи экологӣ - иқтисодии идоракунии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзии ҷумҳурӣ” номгузорӣ мегашт.

3. Дар параграфи 1.1 муаллиф масъалаи назарявии идоракунии экологӣ-иқтисодиро мавриди омӯзиш қарор додааст. Аммо мавқеи муаллиф оид ба моҳияти идоракунии экологӣ-иқтисодии истифодаи захираҳои заминҳои кишоварзӣ норавшан боқи мондааст. Беҳтар мебуд, ки муаллиф ақидаҳои олимони хориҷию ватаниро оид ба мафҳуми “идоракунии экологӣ-иқтисодӣ” гуруҳбандӣ карда, дар шакли ҷадвал меовард. Ва мавқеи худашро оид ба мафҳуми “идоракунии экологӣ-иқтисодӣ” пешниҳод менамуд.

4. Аз ҷониби муаллиф дар саҳифаи 49-64 параграфи 1.3 масъалаи таҷрибаи мамлакатҳои хориҷӣ мавриди омӯзиш қарор додашудааст. Ба андешаи мо агар дар асоси омӯзиши таҷрибаи давлатҳои тараққиқарда оид ба масъалаи баррасишаванда як модели аз ҷиҳати илмӣ

асосноккардашуда барои субъектҳои хоҷагидорӣ-кишоварзӣ таҳия карда мешуд, боз ҳам мазмуни кор беҳтар мегашт.

5. Мутобиқи талаботи низомнома оид ба тартиби таҳия ва пешкаши рисолаи илмӣ номзадӣ бояд иқтибосҳои овардашуда дар ноҳунак гирифта шавад, рақами тартибии он дар дохили қавси чоркунҷа нишон дода шавад. Ба муаллиф зарур аст, ки ба ин ҷиҳати масъала диққат диҳад.

6. Агар аз ҷониби муаллиф дар асоси омӯзиш ва таҳлили ҳолати муносири механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ як модели дурнамои идоракунии самаранокии захираҳои заминҳои кишоварзӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия карда мешуд сифати кор боз ҳам беҳтар мегардид.

Қобили қайд аст, ки камбудҳои пешниҳодгардида ҳислати ҷузъӣ дошта, мазмун ва баҳои воқеии рисолаҳо паст намекунанд.

Хулосаи умумӣ доир ба диссертасия. Диссертасияи Асомуддини Рамазони Каримзода дар мавзуи “Такмили механизми экологӣ-иқтисодии идоракунии захираҳои заминҳои кишоварзӣ (дар маводи Ҷумҳурии Тоҷикистон)” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.10-Менечмент, маркетинг ва нархгузорӣ(менечмент) таҳқиқоти илмӣ анҷомёфта ба шумор рафта, ба талаботҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон №267, аз 30 июни соли 2021) ҷавобгӯӣ мебошад, Муаллифи диссертасия Асомуддини Р.К. сазовори гирифтани дараҷаи илмӣ номзади илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.10 - Менечмент, маркетинг ва нархгузорӣ(менечмент) мебошад.

Муқарризи расмӣ:

доктори илмҳои иқтисодӣ,
профессори кафедраи баҳисобгирии
бухгалтерӣ ва аудити Донишгоҳи
аграрии Тоҷикистон ба номи
Ш.Шоҳтемур

Шарифов З. Р.

Имзои Шарифов З. Р.-ро тасдиқ мекунам,
Сардори шӯъбаи таъминоти ҳуқуқӣ ва кадрҳои
Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи
Ш.Шоҳтемур

Абдуалимзода Н.А.

« 11 » 05

2024